

God jul!

LEDER

Kjære medarbeidere!

Det er tid for både å se seg tilbake og å rette blikket inn i det nye året nå på tampen av 2009. Vi har - også i år - levert "varene"! Vi har holdt fulle hus, og vi har gjennomført straff på en god måte. Vi har sørget for at soningskøen kunne regnes for avviklet på sensommeren.

Det var nå vi skulle senke skuldrene noe, ha et lavere belegg og flytte oppmerksomheten fra køen inn til køen ut av våre enheter.

I stedet opplever vi et markant økt press på varetektsplasser – herunder ei meget stor og uforutsett økning av utenlandske kriminelle. I tillegg har vi fått økt politikraft. Samlet får dette noen ganske store konsekvenser for oss! Jeg hadde håpet at det var en annen virkelighetsbeskrivelse jeg hadde kunnet gi. I stedet må hovedbudskapet bli at vi må stå på ei stund til – heldigvis er det lys i tunnelen når Halden åpner!

Vi må gjøre det vi kan – og jobbe på flere fronter – for å motvirke at det skapes en ny soningskø. Samtidig kan vi ikke trylle! Det er helt nødvendig med noen strakstiltak for å møte den ekstraordinære varetektsutfordringa, og Stortinget foretok av denne grunn noen omprioriteringer i budsjettet for 2010. Det står mer om disse tiltakene lenger ut i bladet.

Alt tyder på at budsjettene i åra framover ikke vil vokse. Men vi skal – innenfor disse rammene – fortsatt levere. Med utgangspunkt i det denne etaten hittil har klart, er jeg ikke i tvil om at vi også i året som kommer, vil levere godt og vel så det. Retningen for vår virksomhet skal vi holde fast på, og den framgår av vårt lovverk, stortingsmeldinga, Soria Moria-erklæringen, den nye politiske plattformen for flertallsregjeringen og de årlige budsjetter. Men farten må vi avpasse etter rammebetingelsene. Det innebærer for eksempel at tilsettingen av løslatelseskoordinatorene må skyves litt på (men de kommer!).

Jeg minner om hvor viktig det er at vi setter oss ned sammen, ledelse og tilsatte, når vi møter utfordringer i virksomheten. Bare slik kan vi finne de beste løsningene!

Vi har nylig hatt enhetsledersamling på Gardermoen, med et variert og rikholdig program. Vi fikk blant annet del i erfaringene til en medarbeider som har arbeidet for Styrkebrønnen i Moldova. Jeg vil rette en stor takk til alle som har deltatt i oppdrag utenlands!

Jeg vil takke hver og en for innsatsen og for godt samarbeid i året som snart er over. Riktig god jul, og en særlig hilsen til alle dere som skal jobbe i juledagene! Jeg gleder meg til fortsettelsen i 2010.

Marianne Vøllea

Statsbudsjettet for 2010 ble behandlet i Stortinget 3. desember

Justiskomiteen deler regjeringens syn om at den største utfordringen i straffesystemet de siste årene har vært å avvikle soningskøen og bedre kvaliteten i straffegjennomføringen. Komiteens flertall er glad for at regjeringens tiltak på det nærmeste har avviklet soningskøen: Komiteen fremhever at i 2010 må det i enda større grad rettes oppmerksomhet mot soningens innhold. Samtidig roser komiteens flertall de ansatte i kriminalomsorgen for deres "meget gode innsats for å fjerne soningskøen".

Tiltak for å dekke økt etterspørsel etter varetektsplasser

Komiteens flertall tar opp den økte etterspørselen etter varetektsplasser etter at budsjettet for 2010 ble lagt frem i oktober. Derfor foreslår den en midlertidig omdisponering av de 20 millioner som ifølge budsjettinnstillingen skulle brukes i tilbakeføringsarbeidet. Komiteen ber om at midlene i en periode i stedet brukes til midlertidige tiltak for å øke varetektskapasiteten. Økningen har sammenheng med en stor økning i varetekt av utenlandske kriminelle. Selv om dette har gitt en uforutsett effekt i mangel på varetektsplasser, viser dette at en forbedret arbeidssituasjon i politiet og økt politikraft gir resultater blant annet i forhold til utenlandske kriminelle.

For å sette kriminalomsorgen i stand til å stille varetektsplasser til rådighet for politiet som forutsatt, frem til Halden fengsel er i full drift, og samtidig for å unngå ny soningskø, vedtok Stortinget midlertidig å omdisponere de foreslåtte 20 millioner kronene til tiltak for å øke varetektskapasiteten i kriminalomsorgen. Kapasiteten økes midlertidig i eksisterende fengsler, oppstart av plasser ved Halden fengsel fremskyndes og det iverksettes andre tiltak for å frigjøre fengselskapasitet til varetekt, herunder økt bruk av straffegjennomføring med elektronisk kontroll.

Tiltakene følges opp med økt bemanning i fengslene så lenge de ekstra tiltakene varer. Stortinget vedtok å øke klasseopptaket ved KRUS fra 150 foreslått i Prop. 1 S (2009-2010) til om lag 175 aspiranter fra januar 2010.

Kapasiteten for elektronisk kontroll utvides tilsvarende 10 plasser i Oslo og 10 plasser i Rogaland. Videre skal Ravneberget fengsel midlertidig utvides med 10 plasser, kombinert med at kvinneplasser ved Skien fengsel midlertidig benyttes til varetektsplasser for menn. Bastøy fengsel utvides midlertidig med 5-10 plasser. Videre utvides varetektsandelen midlertidig i Drammen og Oslo fengsler. ○

Helhetlig bekjempelse av barne- og ungdomskriminalitet

Lovavdelingen, Politiavdelingen, Kriminalomsorgsavdelingen og Sivilavdelingen i Justisdepartementet arbeider med ulike sider av bekjempelse av barne- og ungdomskriminaliteten – fra forebygging, via reaksjon og til oppfølging. Nå har disse fire fagavdelingene etablert et samarbeidsprosjekt for å gi et felles løft til arbeidet med å bekjempe barne- og ungdomskriminalitet.

Tekst: Grethe R. Fodstad, KSF

– Prosjektet vil i tillegg ha et utstrakt samarbeid med andre departementer og aktører som også arbeider med deler av de samme problemstillingene, forteller prosjektleder Elise Stilloff. – Arbeidet skal bygge på den innsats som er gjort i de senere år og forankres i forpliktelsene som følger av FN's barnekonvensjon. Prosjektet var i gang i september og har et drøyt år på seg til å utarbeide en lovproposisjon med meldingsdel om helhetlig bekjempelse av barne- og ungdomskriminalitet, sier hun videre.

– Oppfølging av NOU 2008:15 Barn og straff står sentralt i arbeidet. Her ble det fremmet forslag om en helt ny straffereaksjon særlig tilpasset barn under 18 år som har begått gjentatt og/eller alvorlig kriminalitet – såkalt overføring til ungdomsstormøte i regi av konfliktrådet. Reaksjonen skal være et alternativ

til ubetinget fengsel eller samfunnsstraff og skal bygge på prinsippene for restorative justice. Prøveprosjektet med etablering av to ungdomsenheter for lovbrøtere under 18 år i Oslo og Bergen hører også inn under prosjektet.

Også andre tiltak fra kriminalomsorgen skal drøftes, for eksempel en utvidelse av ordningen med elektronisk kontroll. Samtidig skal vi sikre at relevante erfaringer og arbeid fra andre land og forskningsmiljøer nasjonalt og internasjonalt ivaretas, understreker prosjektlederen og sier hun gjerne tar i mot konkrete innspill som kan være nyttig for gruppen.

Og dersom du mener å ha støtt på navnet til prosjektlederen tidligere, så har du rett, hun jobbet i Kriminalomsorgsavdelingen i fem år på slutten av 90-tallet, før hun ble dommerfullmektig og advokat.

– Jeg synes det er veldig spennende å jobbe opp mot kriminalomsorgen igjen, etaten har hele tiden opptatt meg veldig, sier Elise Stilloff.

Hun kom tilbake til Justisdepartementet i 2004 for å arbeide i den da nyopprettede Analysestab, deretter begynte hun i Sivilavdelingen og ledet arbeidet med den nye rettshjelpsmeldingen. Hun hører administrativt hjemme i Sivilavdelingen, mens prosjektets styringsgruppe består av ekspedisjonssjefer og en avdelingsdirektør i de fire berørte fagavdelingene i Justisdepartementet.

Ekspedisjonssjef Marianne Vollan er styringsgruppens leder. Prosjektgruppen består foruten av prosjektleder Elise Stilloff, som er fristilt i Justisdepartementet til å lede dette arbeidet, av Anne Brita Normann, Politiavdelingen, Erika Tonna, Hanne Jule og Anne-Li Norderhaug Ferguson, Kriminalomsorgsavdelingen, Lise Lehrmann, Lovavdelingen, Anniken Barstad Waaler og Marit Wårum, Sivilavdelingen og Per Andersen, Konfliktrådssekretariatet/Sivilavdelingen. ○

Fra venstre: Erika Tonna, Anniken Barstad Waaler, Elise Stilloff, Lise Lehrmann, Anne Brita Normann, Per Andersen og Marit Wårum

NORGES FØRSTE OG ENESTE AKKREDITERTE VOLDSPROGRAM:

Sinnemestring Brøset, fengselsprogrammet

Sinnemestring Brøset, fengselsprogrammet er et strukturert kognitivt program rettet mot affekt- og situasjonsbestemt vold. Det grunnleggende i programmet er at endring av kognitive prosesser, relasjonelle ferdigheter og følelsesmessige/emosjonelle tilstander gir endringer i retning av redusert kriminell atferd.

Av Merete Berg Nesset, Stig Jarwson og Jim-Aage Nøttestad, St. Olavs Hospital HF, Psykiatrisk divisjon, avd. Brøset, Kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels-, og rettspsykiatri og Magnar Kristiansen, Trondheim fengsel

Det er høy tilbakefallsprosent til voldskriminalitet blant innsatte som vurderes som høyrisikoindivider (SSB, 2006; Kriminalomsorgsmeldingen, 2007-2008). Det er derfor essensielt å identifisere disse, og gi et programtilbud som kan bidra til å redusere risikoen for tilbakefall til voldskriminalitet etter løslatelse fra fengsel. Et kriminalitetsforebyggende program skal ha et tydelig teoretisk fundament og være klart definert i forhold til målgruppe. Målene for programmet skal være avgrensede og definerte, og temaene bør være relatert til å mestre et liv uten kriminalitet (for eksempel selvhverdelse, sinnekontroll, sosial kompetanse, kognitive prosesser). Strukturerte programmer basert på kognitiv atferdsteori regnes for å være effektive i endring av kriminogene faktorer, som for eksempel holdninger (Kriminalomsorgsmeldingen, 2007-2008).

Akkreditering av programmet

Kriminalitetsforebyggende programmer skal godkjennes, eller akkrediteres, etter en på forhånd fastlagt standard. Kriteriene det legges vekt på, er at programmene har en tydelig endringsmodell, at deltakerutvalget er begrunnet, og at programmene sikter mot et flertall av dynamiske (endringsbare) risikofaktorer. I tillegg legges det vekt på at metodene programmene bygger på fremmer aktiv deltakelse fra programdeltakerne, og at de er

fundert i forskningsbasert kunnskap.

Det fremheves at innlæring av prososiale ferdigheter og ikke-voldelige problemløsningsstrategier bør være sentrale deler av et voldsprogram.

Sinnemestring Brøset, fengselsprogrammet ble akkreditert 24. juni 2009, som landets første og foreløpig eneste voldsprogram i fengsel. Programmet er norsk og laget for norske forhold.

Den teoretiske forankringen i Sinnemestring Brøset - fengselsprogrammet

Sinnemestring Brøset - fengselsprogrammet plasserer seg teoretisk innen den psykoedukative behandlingstradisjonen, dvs. en retning basert på psykologi og læring/pedagogikk. Slike programmer er tidsavgrensede og følger en manual. Man jobber både med psykologiske aspekter ved personenes voldsutøvelse, og avlæring av vold som handlingsalternativ (Råkil, 2002; Milner & Myers, 2007).

Programmets teoretiske utgangspunkt er kognitiv terapi slik denne er utviklet av Beck (Beck, 1999; Beck, Rush, Shaw & Emery, 1979) og Ellis (1994). I tillegg inneholder programmet elementer fra *anger management* (Mills, Kroner, & Forth, 1998; Novaco 1976). Sammenhengen mellom tanker, følelser og atferd står dermed sentralt. Programmet er noe modifisert i forhold til Ellis' "Rational Emotive Behaviour

Therapy" (REBT). Dette gjelder særlig en modifikasjon i ikke-konfronterende retning, fordi konfrontasjon kan virke uheldig overfor denne målgruppen. Deltakerne lærer i løpet av programmet å gjenkjenne sitt sinne, å identifisere hvilke kroppslige stimuli og situasjoner som aktiverer sinnet, samt kontrollteknikker som sinnereduserende selvinstruksjoner og time out (Polaschek, 2006). På denne måten lærer deltakerne hvordan de kan få etablert en første kontroll.

To oversiktsartikler publisert de senere årene (Polaschek, 2006) støtter sterkt opp om at metoden *Motivational Interviewing* virker når det gjelder å motivere personer til endring (Hetteama, Steele & Miller, 2005; Rubak, Sandboek, Lauritzen, & Christensen, 2005). Fengselsprogrammet fokuserer på motivasjon til endring, hovedsaklig basert på *Motivational Interviewing*-strategier og – stadier (Miller & Rollnick 2002; Prochaska, Di Clemente, & Norcross, 1992). Teknikker fra denne metoden er vektlagt gjennom hele programmet. Fra starten av må den innsatte selv finne frem til 3-4 nøkkel-mål, som vedkommende skal arbeide med gjennom programmet. Disse målene må handle om endring bort fra voldelige og kriminelle mønstre. Gjennom hele programmet blir den enkeltes målsetting realitetstestet i forhold til praktisk gjennomføring, og vurdert i forhold til grad av motivasjon.

Med utgangspunkt i de ovenfor nevnte teoretiske retningene er det utviklet kognitive behandlingsprogrammer både når det gjelder vold i nære relasjoner, for seksualovergrepere og innen kriminalomsorgen. For eksempel har Clark (1993; 2000) og Goldstein (1999) utviklet programmer som brukes i fengsler i Canada, USA og England. Når det gjelder grunnleggende motivasjon for endring, har vi tatt

utgangspunkt i den samme kognitive basis-modellen som bla. Thornton (2006) har utarbeidet for de norske kompetansesentrene til bruk i norske fengsler.

I forhold til leveregler bygger programmet på Young og Kloskos (2002) arbeider. De viser hvordan levereglene utvikler seg fra barndommen og danner et mønster for hele livsløpet. Dette styrer vår tenkemåte, følelser, handlinger og hvordan vi relaterer oss til andre. Negative leveregler gjør oss sårbare, og kan utløse sterke følelser som sinne og angst, selv om den objektive situasjonen tilsier noe annet. Det er derfor viktig å avdekke det mønsteret som medfører vanskelige relasjoner og manglende selvtillit.

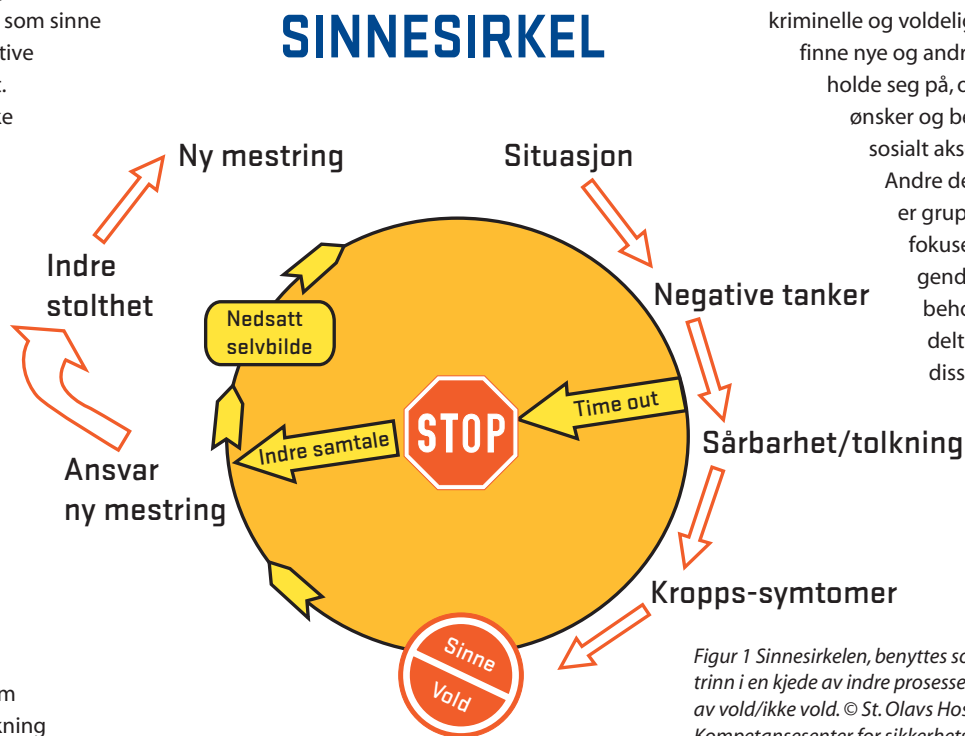
Et mestringsorientert voldsprogram

Sinnemestring Brøset, fengselsprogrammet er fortrinnsvis mestringsorientert hvor det å lære om samhandling blir viktig. Programmet gir i tillegg en mulighet for å gå dypere inn i menneskets innlærte holdninger, og hvilke strategier eller leveregler som ligger til grunn for indre tolkning

og kommunikasjon med andre (Beck, Freeman m.fl., 1990). Deltakerne arbeider individuelt og i grupper.

Programmets første del er individuell og basert på å engasjere den innsatte til deltakelse, og at han klargjør for seg selv hva han mener

med en kursendring i sitt liv. Som et hjelpemiddel her bruker vi elementer fra teorien om motiverende intervju (Miller og Rollnick 1991; 2002). Forståelse av motivasjon er et sentralt element i programmet, og er et grunnlag for engasjement og eierforhold til endringsarbeidet. Samtalen hjelper personen med å komme i kontakt med tanker, følelser eller kunnskap som han kan basere sine videre valg og beslutninger på. Målet med disse samtalene er at deltakeren skal ansvarliggjøres for sine kriminelle og voldelige handlinger, finne nye og andre måter å forholde seg på, og lære å vise sine ønsker og behov på en mer sosialt akseptabel måte. Andre del av programmet er gruppebasert og fokuserer på grunnleggende menneskelige behov, og hvordan deltakerne ivaretar disse hos seg selv.

Figur 1 Sinnesirkelen, benyttes som et bilde på ulike trinn i en kjede av indre prosesser som fører til bruk av vold/ikke vold. © St. Olavs Hospital, avd. Brøset Kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels-, og rettspsykiatri v/ Stig Jarwson

Referanser

- Beck, A. T. (1999). *Prisoners of hate, the cognitive basis of anger, hostility, and violence*. New York: Harper Collins Publishers
- Beck, A. T., Rush, A. J., Shaw, B. F. & Emery, G. (1979). *Cognitive therapy of depression*. New York: Guilford Press
- Beck, A. T., Freeman, A., m. fl. (1990). *Cognitive therapy of personality disorders*. New York: Guilford Press
- Clark, D. M. (1993). *A cognitive model of panic*. *Behaviour Research and therapy*, 24, 461-471
- Clark, D. M. (2000). *Theory manual for enhanced thinking skills*. Prepared for joint Accreditation Panel UK
- Ellis, A. (1994). *Reason and emotion in Psychotherapy*. New York: Carol Publishing
- Goldstein, H. (1999). *Remarks on "Zero Tolerance"*. *Criminal Law Bulletin*, vol. 35, 4, 37-373

- Hettema, J., Steele, J., & Miller, W., R. (2005). *Motivational interviewing*. *Annual Review of Clinical Psychology*, 1, 91-111
- Staff som virker - mindre kriminalitet - tryggere samfunn. St.meld. nr. 37 (2007-2008). JD
- Miller, W. R. & Rollnick, S. (1991). *Motivational interviewing - preparing people to change*. Addictive behaviour. New York: Guilford Press
- Miller, W. R. & Rollnick, S. (2002). *Motivational interviewing - preparing people to change*. 2nd edn. New York: Guilford Press
- Mills, J. F., Kroner, D. G., & Forth A.E. (1998). *Novaco Anger Scale: Reliability and Validity within Adult Criminal Sample*. *Assessment*, 5, 237-248
- Milner, J. & Myers, S. (2007). *Working with violence. Policies and practices in risk assessment and management*. Palgrave MacMillan

- Novaco, R., W. (1976). *The functions and regulation of the arousal of anger*. *American Journal of Psychiatry*, 133, 1124-1128
- Polaschek, D., L., L. (2006). *Violent offender programmes: Concept, theory, and practice*. I C.R. Hollin & E. J. Palmer (Red.) *Offending behaviour programmes. Development, application, and controversies*. Chichester: J. Wiley & Sons
- Prochaska, J.O., Di Clemente C.C. & Norcross, J. C. (1992). *In Search of How People Change*. *American Psychologist*, 47, 1102 - 1114
- Rubak, S., Sandbæk, A., Lauritzen, T., & Christensen, B. (2005) *Motivational interviewing: a systematic review and metaanalysis*. *British Journal of General Practice*, April, 305-312
- Råkil, M. (2002). *Menns vold mot kvinner*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Thornton, D. (2006). *Voldsprogram utviklet for kompetansesenteret i Bergen, Trondheim og Oslo*

Fra venstre Magnar Kristiansen, fengselsbetjent og programkoordinator i Trondheim fengsel, Merete Berg Nesset, Jim Aage Nøttestad og Stig Jarwson, alle Brøset.

➔ Dette kan eksempelvis være bevisstgjøring av et rusproblem som bidrar til vanskeligheter med selvstyring, og som kan være utløsende årsak til voldsutøvelse. Et annet aspekt som berøres er forholdet til nettverk og familie.

Programmets del tre har en klar kognitiv profil, målet er å identifisere og endre systematisk feiltanking og dysfunksjonelle holdninger (grunnleggende leveregler som aktiveres i gitte situasjoner). Denne delen er spesielt rettet mot vold og aggresjon, og forsterker endringsprosessen ved at den innsatte lærer mer om egne tankemønstre og leveregler. Sentralt er bruken av sinnesirkelen (se Fig. 1). Vesentlig i dette endringsarbeidet er en sokratiske spørrestil, som stiller krav til deltakerne om å utdype egne tanker, og at personen selv må resonnerer seg frem til svaret. Andre spørremetoder, som moraliserende konfronteringer, antakelser og ledende spørsmål søkes derfor unngått.

Det legges opp til en teoretisk forståelse av menneskelig samhandling samtidig med praktiske øvelser, da læring betinger begge deler. Dette gjøres ved individuelle øvelser i deltakernes arbeidsbok, samt rollespill, hvor vi bruker hverandre i gruppa. Programmet vil på denne måten identifisere kognitive fordreininger, bevisstgjøre hvordan den enkelte tolker situasjoner, og deretter arbeide med å erstatte dem med mer realistiske, eller sosialt aksepterte holdninger og oppfatninger.

Voldsprogrammet "Sinnemestring Brøset, fengselsprogrammet" består av fire individuelle timer, og 23 gruppesamlinger. Programmet varer i 14 uker hvis vi har to samlinger per uke, eller i 20 uker ved én samling i uka (totalt 50 timer). Hver gruppesamling varer 2 timer, inkludert en pause. Deltakerne får arbeidsbok utdelt i første individuelle time. Denne brukes aktivt i timene, i tillegg gis det konkrete individuelle oppgaver mellom sesjonene.

Trondheim fengsel har allerede tatt i bruk voldsprogrammet, og Tromsø og Verdal fengsel planlegger oppstart i løpet av neste år. St. Olavs Hospital, avd. Brøset Kompetansesenter ønsker i løpet av 2010 å gjennomføre en nasjonal implementering av fengselsprogrammet. Sinnemestring Brøset utdanner per i dag sinnemestringsinstruktører blant helsepersonell og fengselsbetjenter over hele landet, hvor kommende instruktører møter til totalt seks samlinger over 1,5 år. Utdanningen er godkjent som innføringskurs i kognitiv terapi. Utdanning i fengselsprogrammet vil bli gitt i tilknytning til den eksisterende utdanningen.

Nærmere informasjon om utdanningsprogrammet finnes på:

www.sinnemestring.no

○

Kvinnetiltaket Aurora

- ET SAMARBEIDSPROSJEKT MELLOM BERGEN FENGSEL OG ALF A/S

Tekst: Pål Skogen, Bergen fengsel

Av og til kan man få en utfordring som fører til en selverkjennelse. Det var det som skjedde da Bergen fengsel fikk i oppdrag å etablere en rusmestringsenhet våren 2009. Kriminalomsorgen region vest utfordret fengselet til å etablere et like omfattende og kvalitetsmessig bra tiltak for kvinnelige innsatte. På den bakgrunn inviterte Bergen fengsel Alf as til et møte for å utrede muligheten for å utvikle et tiltak rettet mot kvinner. Alf as er en attføringsbedrift som er heleid av Bergen kommune og som allerede samarbeider med Bergen fengsel, Hordaland friomsorgskontor og Senter for narkotikaprogram med domstolskontroll i Bergen.

Det ble nedsatt en arbeidsgruppe som skulle utarbeide en skisse til prosjekt og det ble søkt Helsedirektoratet om STYRK midler. I august fikk vi den gledelige meldingen om at Aurora var bevilget nesten 1,9 millioner årlig i prosjektperioden. I tillegg har Husbanken region vest bevilget Aurora 533.000 kroner årlig over tre år.

– Responsen på tiltaket har vært utelukkende positiv fra alle parter, uttaler prosjektleder Anne Almquist. – Vi er nå godt i gang med tiltaket. Tre stykker er tilsatt, og de første jentene har fått tilbud om deltagelse. Nå håper vi bare på at Justisdepartementet er positiv til søknaden vår om midler for 2010, sier Almquist.

– Prosjektet er høyt prioritert og svært viktig for oss i Bergen fengsel, sier fengselsleder Ketil S. Evjen. – Ikke bare er det nyskapende, men det er også et viktig tiltak for å møte tidligere kritikk fra likestillingsombudet om kvinners soningsforhold.

– Aurora er et tiltak inndelt i tre faser. Første fase er et tilbud om oppfølging, kartlegging og soningsplanlegging før kvinnene møter til soning. Brukerne av Aurora vil også få tilbud om assistert innsettelse. Fase to er under

selve straffegjennomføringen. Kvinnene vil få oppfølging fra en kontaktperson fra Aurora-prosjektet som vil jobbe tett sammen med kontaktbetjenten. Vi håper også å kunne tilby programvirksomhet og veiledning og kompetanseheving på de levekårsområdene hvor brukerne opplever å ha de største utfordringene, sier Almquist. – Nettverk, helse, rus og ikke minst bolig vil være viktige satsingsområder for tiltaket. FAFOs levekårsundersøkelse (2004) gir et godt faktabasert grunnlag for arbeidet. Fase tre vil være et tilbud om ettervern som er tidsuavhengig. Ambisjonen er å utvikle et enda tettere samarbeid med NAV, Bergen kommune og spesialisthelsetjenesten slik at tiden i fengsel og tiden etter løslatelse kan føre til en reell endring i livssituasjonen for brukerne, sier Almquist videre.

– Aurora vil etablere et kontor i Bergen sentrum hvor kvinnene selv, advokater, pårørende og politiet kan henvende seg for å få bistand eller informasjon om Aurora. Sentrumskontoret vil være betjent av både ansatte i Aurora og forhåpentligvis fengselsbetjenter fra Bergen fengsel. Vi ser det ligger store muligheter i dette sentrumskontoret, sier inspektør Heidi Sandvik i Bergen fengsel og får støtte av førstebetjent Ørjan Fond. – Vi håper at dette vil bidra til at straffegjennomføringen blir mer hensiktsmessig og at kvinnene vil kunne nyttiggjøre seg tilbudene i Bergen fengsel på en bedre måte, sier Sandvik og Fond videre.

– Stortingsmelding 37, Straff som virker, og tilbakeføringsgarantien setter nye krav til oss som driver straffegjennomføring, mener Ketil Evjen.

– Aurora er på mange måter slik vi ønsker å tilrettelegge straffegjennomføringen for innsatte i Bergen fengsel. Utstrakt samarbeid med forvaltningspartnere og målrettede tiltak mot den enkeltes levekårsutfordringer er noe av nøkkelen til å forebygge tilbakefall, understreker fengselslederen. ○

Aktuelt å lese

Kriminalitet og rettsvesen 2009

Forfattere: Lotte Rustad Thorsen, Stian Lid og Reid J. Stene
Utgitt av Statistisk sentralbyrå.
Publikasjonen er en videreutvikling av 2001-utgaven.
Den er på 186 sider og koster kr 260,-

Kriminalitet og rettsvesen 2009 er et oppslagsverk og en inngangsport til de kvantitative kunnskapsdata vi i dag har i Norge om kriminalitet og rettsvesen. Med hovedvekt på kriminalstatistikker og analyser publisert av SSB beskrives kriminalitetsutviklingen og dagens kriminalitetsbilde.

Heftet inneholder en presentasjon av strafferettssystemet, straffeprosessen og sentrale forhold som ligger bak tallene i kriminalstatistikkene. Utgangspunktet for de empiriske fremstillingene er at handlinger blir begått og definert som lovbrudd. Videre følger straffesaksgangen – fra anmeldelsene og ofrene, via identifisering av gjerningspersoner, og til en eventuell straff er gjennomført. Temaer det er sett nærmere på er alder, kjønn, sosial bakgrunn, regionale fordelinger, tilbakefall og trender i andre land. ○

Selvmordsforebyggende arbeid i fengsel

KRUS har kommet ut med en ny håndbok til undervisning, etterutdanning og avdelingsarbeid om selvmordsforebyggende arbeid i fengslene. Den har tittelen **Selvmord og selvmordsnærhet i norske fengsler** – med undertittelen **Selvmordsforebyggende arbeid i fengsel**.

Forskningshistoriske spor og bakgrunnsmateriale

Dette er en oppfølging av mange års studier og flerfaglig samvirke. For at flest mulig skal bli kjent med bakgrunnen og forløpet, får leserne en ganske omfattende bakgrunnsoversikt før boka presenteres. De første studiene kom i 1988 ved de to store rapportene *Selvmord i norske fengsler 1956 t.o.m. oktober 1987*. De var skrevet av forskerne Y. Hammerlin og K. Bødal. Neste rapport – som var en videre- og ajourføring av den første, kom i 1992 (*Selvmord i norske fengsler 1956 t.o.m. 1991*). Hammerlin hadde ansvaret for den. Det var på dette tidspunktet gjennomført svært få slike studier i Europa, og derfor vakte disse rapportene, det analyserende, teoretiske og forebyggende selvmordsarbeidet en viss oppmerksomhet i Europa og i andre suicidologiske forskningsmiljøer. Forskerne fikk en rekke henvendelser fra massemediene og disse fagmiljøene.

KRUS-forskerne fulgte opp studiene på 1990- og 2000-tallet etter ønske fra departementet. Det skulle skje kontinuerlig. I 1996/1997 ble det også etablert et samarbeidsprosjekt mellom norsk og svensk kriminalomsorg. Et hefte (*Selvskadende handlinger, forebyggende arbeid i kriminalomsorgen*), en kommunikasjonsmanual og en liten fagpåminner i lommeformat ble utviklet i regi av gruppa og brukt i det selvmordsforebyggende arbeidet. Disse skulle danne basis for undervisningsopplegget i de to land. Det var Egil Larsen og Yngve Hammerlin som representerte KRUS.

Gruppa som var tverrfaglig besto også av to selvmordsspesialister. Opplegget ble iverksatt i løpet av 1998/1999 og dannet basis for undervisningen i de to land. Det skriftlige materialet og forebyggingsarbeidet ble kvalitetssikret av både kompetansesenter for selvmordsforskning og selvmordsforebygging i Norge og Danmark.

I 2000 publiserte Hammerlin to artikler om selvmordsproblematikken i norske fengsler (Del 1 og del 2 i fagtidsskriftet *Suicidologi* nr. 1 og nr. 2). De nevnte arbeidene er det også henvist til i både utenlandsk og norsk spesiallitteratur om selvmord.

Helt siden tidlig på 1980-tallet har Hammerlin i tillegg til studier av selvmordsproblematikk i fengslene, publisert flere bøker og artikler om selvmordsproblematikken generelt sett og har sittet sentralt i en ekspertgruppe som hadde innflytelse på det *Nasjonale programmet* som ble utviklet på landsbasis, og som HelseDirektoratet hadde tatt initiativ til. I løpet av første halvdel av 2000-tallet fikk også KRUS i oppdrag å følge opp registreringen av selvmord i norske fengsler. Disse registrerings- og analyseoppgavene er nå utvidet til også å omfatte overdosedødsfall, naturlig død, selvmordsforsøk og selvskader. Det betyr at slike hendelser skal rapporteres rutinemessig KSF og KRUS (ved Hammerlin) og skal danne basis for KRUS' årsrapporter om problematikken.

Den nye håndboka til det forebyggende arbeidet

Den nye håndboka om det forebyggende selvmordsarbeidet og selvmordsnærhet baserer seg derfor på mange års forskning om temaet. Den tar utgangspunkt i de konkrete fengselsforholdene og hendelsene som kunnskaps-, erfarings- og faglig kapital over lang tid, men viser særlig til perioden 1990 t.o.m. 2007. Erfarings- og kunnskapskapitalen er samlet og systematisert formidlingsmessig som viktige trekk ved hendelsene og ved konkrete tiltak i det forebyggende arbeidet. At studiene og forskningsarbeidet har foregått kontinuerlig gir også betydelig informasjon om endringer i selvmordsproblematikken og selvmordsbildet. Slike studier er svært viktige i et forebyggende arbeid.

Håndboka er skrevet av Hammerlin på i lys av den forskningen som er gjennomført, men er også et produkt av et godt samvirke med ulike faglige ekspertgrupper i selvmordsforskning og selvmordsforebyggende arbeid: Leder for *Nasjonalt senter for selvmordsforebygging og selvmordsforskning*, professor Lars Mehlum, som også var president på 2000-tallet for den verdensomspennende organisasjonen IASP (International Association for Suicide Prevention) og fagteamleder ved RVTS-øst (*Regionalt ressurscenter om vold, traumer, selvmordsforebygging*; nå høgskolelektor i Oslo), Georg Schjelderup, har begge vært sentrale innspillere, diskusjonspartnere og kvalitetssikrere under skrivningen. Professor Lars Mehlum har også skrevet et forord i boka. Betydelig inspirasjon er også hentet fra flere andre fagmiljøer – blant annet fra *Divisjonen for psykisk helse ved Statens Folkehelseinstitutt*, samt fagpersoner og ulike fagmiljøer i inn- og utland, og fra forskjellige fagmiljøer både

innenfor kriminalomsorgen og utenfor. I tillegg er det foretatt mange samtaler med involverte – både fanger, betjenter, pårørende og andre. Disse samtalen er svært viktige for den formidlede kunnskaps- og erfaringskapitalen og konkrete tiltak i det forebyggende arbeidet, men også oppfølgingen etter selvmord og selvmordsnære handlinger. Boka systematiserer kunnskaper om selvmordsnærhet og selvmord i fengslene fra 1956 til nå, og den viser til endringer i mønstre som har vært fra 1990 til og med 2007.

Boka er delt inn i 11 kapitler. Den starter med et forord av direktør Harald Føsker, KRUS – samt to større forord av lederen for *Kompetansesenter for selvmordsforskning og selvmordsforebygging*, professor, suicidolog og psykiater Lars Mehlum og dr.philos og forsker Yngve Hammerlin.

Kortfattet om bokas innhold

Boka starter med en historisk påminnelse – en historisk introduksjon som viser at problemstillinger som ble diskutert på 1950-tallet er like aktuelle i dag. I kapittel 1 berøres noen innledende tanker om livet, døden og selvmord og noen innspill om selvmordstall i det norske samfunnet. I kapittel 2 presenteres og diskuteres de mest vanlige definisjonene om selvmord, selvmordsforsøk og selvsikader. Kapittel 3 tar opp historiske betingede motsetninger i synet på selvmord og redegjør for ulike religiøse forestillinger og forskjellige vitenskapelige perspektiv på temaet. Kapittel 4 gir en samlet oversikt over generelle trekk ved selvmord i norske fengsler fra 1956 til og med 2007. Framstillingen er todelt: Det ene underkapitlet viser til mønsteret i perioden 1956 til og med oktober 1991; det andre tar for seg selvmord i fengslene fra 1990 til og

med 2007. Det vises også til to danske studier som er gjennomført på 2000-tallet. Kapitlene som følger ser på ulike beveggrunner for å bryte livet eller forsøke å gjøre det. Til grunn for analysen er konkrete tilbakemeldinger i hele undersøkelsesperioden.

Kapittel 6, presenterer selvmord og selvmordsforsøk i lys av norsk lovgivning. KRUS-jurist Karin Dahl har skrevet det meste av kapitlet; i tillegg har professor Lars Mehlum og fagleder/høgskolelektor Georg Schjelderup kommet med innspill i forhold til lovverket. Kapittel 7 har tittelen kunnskaper om selvmord og selvmordsnærhet i fengselssituasjonen, mens kapittel 8 følger opp med noen identifiserte problemer i møtet med det selvmordsnære mennesket i fengsel.

Kapittel 9, tar for seg selvmordsrisikofaktorer, tegn og signaler, men omfatter også situasjonsanalyser. Ulike tegn på selvmordsnærhet – oppsummert fra hele undersøkelsesperioden og annet adekvat materiale – danner rammen for beskrivelsene og presentasjonen. Kapittel 10 omfatter forebyggende arbeid og omsorg gjennom samtale og tilstedeværen. Dette kapitlet gir mange innspill basert på konkrete studier som er foretatt, men også intervjuer og samtaler som er gjennomført med både fanger, betjenter og andre tilsatte og andre faggrupper som er involvert i slike hendelser.

Kapittel 11 tar for seg situasjonen etter selvmordet, selvmordsforsøket og selvsikaden. Her presenteres betjentenes og fangenes opplevelser og behov etter slike hendelser med påfølgende ettersamtaler, debrifing og oppfølging. Kapitlet tar dessuten opp fangenes/medfangers pårørendes situasjon og behov i forbindelse med etterarbeidet etter selvmord og selvmordsforsøk. Boka avslutter med en epilog. Den gir også en

oversikt over ulike instanser og hjelpeorganisasjoner som kan anvendes ved selvmordsnærhet.

Håndboka tar for seg generelle trekk og mønstre og gir konkrete råd i det selvmordsforebyggende samvirket med selvmordsnære. Fanger og tilsatte står i sentrum. Både fanger og betjenter, men også betjentorganisasjonene, ledelse, helsepersonell og andre fagpersoner, har gitt viktige bidrag for dette forebyggingsarbeidet.

Oppfølging

Det vil hvert år bli utarbeidet årlige statistikker og analyser over selvmordsproblematikken. Den utarbeides i KRUS' regi og vil bli sendt KSF ved årets slutt. Det er derfor viktig at regionene og de enkelte fengslene følger opp informasjons- og formidlingsansvaret ved at rapporter og annen adekvat dokumentasjon sendes KSF og kopier til KRUS. Dette gjelder selvmord, selvmordsforsøk og selvsikader, men også andre dødsfall som skjer i fengslene. KSF har tydeliggjort ved flere anledninger at en slik rutine må følges opp.

I et kommende arbeid vil Hammerlin også kontakte friomsorgen for å få informasjon om selvmordsnærhet og selvmord slik tilsatte der møter den.

Til neste år vil Hammerlin komme med en artikkel om selvmord i fengslene. ○

Progresjon for forvaringsdømte

De innsatte på Ila arrangerte for andre året på rad debatt om innholdet i forvaringen. Dette er et godt forum for dialog mellom forvaringsfangene og et bredt spekter av aktører i kriminalomsorgen, og en fin anledning for fangene til å gi et innblikk i hvordan forvaringen fungerer.

Tekst: rådgiver Hans Krogh Harestad, KSF

Temaet denne gangen var progresjon for forvaringsinnsatte. Det ble i invitasjonen vist til at Mælandrapporten konkluderer med at progresjonstilbudet for forvaringsdømte ikke fungerer. Sentrale spørsmål var; er dagens praksis etter intensjonen med forvaringsordningen? Vil tilbakeføringsgarantien i stortingsmeldingen også gjelde de forvaringsdømte?

Panelet bestod av:

- Espen Schaanning, professor i idéhistorie og forfatter av boken "Den tilsiktede smerten – en blindflekk i norsk kriminalpolitikk" om hvordan straff behandles i kriminalomsorgsmeldingen
- Odd Agnar Jakobsen, forvaringsfange og initiativtaker
- Håvard Austad, rådgiver Kriminalomsorgen region nordøst
- Knut Bjarkeid, direktør på Ila
- Suzanne Five, fungerende avdelingsdirektør KSF
- Berit Wiese, Berg fengsel

Fremmøtet var bra, nærmere 100 mennesker med forskjellige roller i kriminalomsorgen deltok.

De innsattes stemme

Første innleder var Odd Agnar Jakobsen, han rettet oppmerksomheten mot manglende progresjon for forvaringsdømte. Han viste til at av de 50 forvaringsdømte som er løslatt siden 2002, så har bare fire vært på fengsel med lavere sikkerhetsnivå, og to på overgangsbolig. Resten er løslatt rett fra Ila. Han mente at tilretteleggingen av utslusningen

var dårlig, og viste til at det var manglende samarbeid om dette internt i kriminalomsorgen, og liten vilje fra andre anstalter til å ta i mot forvaringsdømte.

Hans appell var klar: KSF må på banen! Av konkrete tiltak så viste han til at det er et sterkt ønske om å få en ordning med bindende soningsplan.

Endring og normalitet og hensynet til de svakeste

Espen Schaanning hadde et interessant perspektiv på forvaringsordningen. Forvaring er den verste straffen, fordi den er tidsbestemt og den innsatte må bevise endring for å slippe fri. Men hvordan bevise endring innenfor murene til kriminalomsorgen, hvor normalitet er et prinsipp og ikke en realitet? Og videre: hvordan ivaretar dette systemet hensynet til de svakeste, de som ikke klarer eller vil tilpasse seg systemet? Disse får en ekstra belastende soning med lite permisjoner og sterke restriksjoner. En slik virkning kan sies å stride mot grunnleggende rettferdighetsprinsipper, hvor det viktigste vil være å hjelpe de svakeste, de som trenger det mest.

Hans appell var derfor: Kriminalomsorgens hovedoppgave må være å hjelpe dem som ikke selv kan eller vil tilpasse seg systemet.

Regionens rolle

Håvard Austad fortalte om hva som er region nordøsts rolle i saker vedrørende progresjon for forvaringsinnsatte på Ila. Han snakket særlig om behandlingen av saker vedrørende permisjon og frigang. Et viktig budskap var at det har vist seg vanskelig å få hele

kriminalomsorgen til å ta ansvaret for gjennomføringen av innholdet i forvaringen.

KSFs holdning

KSFs representant, Suzanne Five, kunne fortelle at hun ikke kunne gi lovnad om nye regler fra departementet. Hun viste i stedet til den nyeste Kriminalomsorgsmeldingen, og fortalte at alle partiene på Stortinget nå har sluttet seg til meldingen, og at dens intensjoner derfor kan implementeres. Tilbakeføringsgarantien ble trukket frem som særlig viktig for forvaringsinnsatte.

Fakta og visjoner

Knut Bjarkeid presenterte en del fakta rundt progresjon fra Ila, og tallene for faktiske løslatelser siden forvaringsordningen ble innført i 2002. Av de 48 som er løslatt, er 46 løslatt direkte fra Ila. Åtte av disse er løslatt til kommunal bolig, et langt mindre antall enn hva som var intensjonen da forvaringen ble innført. Når det gjaldt overføring til lavere sikkerhetsnivå, kunne Bjarkeid fortelle at de hadde mottatt 20 søknader om dette. Ni av disse var avslått, seks innvilget, mens én fortsatt er til behandling. Han kunne også fortelle at tre innsatte var innvilget soning etter § 12, og at 13 innsatte var innvilget opphold i kommunal bolig.

Bjarkeid presenterte en løsning på problemet med manglende progresjon i form av overføring til lavere sikkerhetsnivå: Han mener at det bør etableres en egen anstalt med lavere sikkerhetsnivå på Ila. Dermed vil en kunne utnytte kompetansen som er bygget opp på Ila. I tillegg fremhevet han at en slik anstalt vil bidra til å skape en trygghet for de innsatte.

Det sentrale spørsmålet

I den påfølgende debatten kom en rekke viktige innspill fra salen, og mange fra de innsatte ved Ila. Det sentrale spørsmålet under debatten var hvorfor så få forvaringsfanger er

Hvordan kommer forvaringsfangene seg herfra...

blitt overført til anstalter med lavere sikkerhetsnivå.

Det kom frem flere synspunkter på dette. Bjarkeid fremhevet få søknader, de innsatte selv pekte på manglende støtte og oppfølging fra kriminalomsorgen som årsak til at mange ikke ønsket en belastende prosess rundt dette. Et annet moment er muligens manglende vilje fra anstaltene til å ta i mot forvaringsfanger. Ila, Berg og Drammen overgangsbolig uttalte seg om dette, og det synes å være enighet om at en slik manglende vilje ikke skyldes sikkerhetsmessige betenkeligheter, eller at personene er mer krevende enn domsinnsatte. Samtlige pekte i stedet på at forklaringen er at prosessene rundt forvaringsfangene er mer ressurskrevende. Det er særlig dokumentasjon av endring i forbindelse med rettens behandling av begjæring om løslatelse som er ressurskrevende.

Bindende fremtidsplan

Et annet sentralt tema var ønsket om mer forpliktende fremtidsplaner. Sett på bakgrunn av straffens tidsbestemte element, og det faktum at det har vist seg vanskelig å få en progresjon i forvaringen, er dette av stor betydning for forvaringsfanger. Spørsmålet ble reist av flere, og det ble fremhevet at det er regionen(e) som sitter på nøkkelen her, da det er regionalt nivå som fatter vedtak i saker

..til hit?

om permisjon og overføring til lavere sikkerhetsnivå. En soningsplan vil derfor få en vesentlig større forutsigbarhet om den er godkjent av regionen. Spørsmålet ble stilt direkte; vil regionene følge opp dette ønsket?

Region sør var representert i salen ved rådgiver Erling Fæste. Han kunne fortelle at Region sør allerede følger denne oppfordringen ved at de deltar aktivt i arbeidet med å utarbeide

soningsplaner. Han kunne også fortelle at regionen har tatt ansvar i forbindelse med problemet med å få overført forvaringsfanger til åpne anstalter ved at de har utpekt bestemte anstalter som skal være spesielt forberedt på å ta imot forvaringsfanger. Det er fengslene Hassel og Berg og Drammens overgangsbolig. Region sørs handlekraft og initiativ ble tydelig verdsatt av de fremmøtte. Region sør hadde et ønske til KSF om at det

➔ bør følge ressurser med for anstalter som tar i mot forvaringsfanger.

Infoflyt

Andre sentrale tema som ble diskutert var infoflyt og hvilken betydning dette har for avslag på for eksempel permisjon. Det ble stilt flere spørsmål rundt hvem som er i infoflyt, når de blir tatt av, og hvilken innflytelse politiet gjennom dette systemet får på forvaringsfangenes progresjon. Det ble uttrykt frustrasjon over manglende åpenhet rundt infoflyt, og at en ikke vet hva en skal forsvare seg mot når en blir nektet progresjon fordi en er i infoflyt.

Sviktfrekvens

Randi Rosenqvist, leder av rettsmedisinsk kommisjon, stilte KSF spørsmål om sviktfrekvens: Hva tenker KSF vedrørende sviktfrekvens? Hva er en optimal sviktfrekvens?

Hun henviste til psykiatrien hvor en har et reflektert forhold til dette spørsmålet, og hvor en erkjenner at en sviktfrekvens på null ikke er ønskelig. Dersom svikt ikke forekommer, så innebærer dette en for streng praksis.

En må akseptere noe svikt dersom en vil ha et hensiktsmessig system, et system som gir tillit og tilrettelegger for endring. Slike overveielser gjøres stadig i psykiatrien. Rosenqvists oppfordring var at kriminalomsorgen også bør ha et reflektert forhold til dette.

Følgende spørsmål ble også reist og krever videre refleksjon og oppfølging fra oss i kriminalomsorgen:

- Hvordan forholder kriminalomsorgen seg til kritikk fra retten i forbindelse med løslatelsessaker, hvor retten uttaler seg kritisk til at innsatte ennå ikke er kommet i gang med permisjoner?
- Er det gitt tilbakemeldinger fra åpne anstalter som har tatt i mot forvaringsinnsatte?
- Hvordan er det mulig å vise endring i en anstalt hvor det meste er grundig regulert?
- Hvorfor pålegger ikke KSF anstalter å ta i mot forvaringsinnsatte?
- Hva kan forvaringen tilby de som er dømt for gjentakelsesfare og § 60a og som ikke har personlighetsforstyrrelser som en del av grunnlaget? Hva er forskjellen i innholdet i forvaring og vanlig dom for disse?
- Er det mulig å bli overført til andre fengsel med høyt sikkerhetsnivå nær hjemstedet noe tid før løslatelse? ○

Fengselsleder Håkon Melvold, assisterende fengselsleder Eirik Bergstedt og fengselsinspektør Åsvald Holen.

Åpen dag ved Ringerike fengsel

Flott vær, fornøyde besøkende og blide ansatte, var rammen rundt den åpne dagen på Ringerike fengsel søndag 6. september.

Tekst og foto: avdelingsleder Trond Jalland, Ringerike fengsel

Alle var hjertelig velkomne, men spesielt ønsket vi besøk av de som ønsket å vurdere fengselsbetjent-yrket. I skarp konkurranse med diverse arrangementer i nærområdet valgte 542 mennesker å ta turen innenfor ringmuren. Publikum ble tatt i mot utenfor og sluppet inn i fengselet etter en rask sikkerhetssjekk. Mobiltelefoner og kameraer måtte legges igjen.

Deretter gikk rundturen via fengselets aktivitetsbygg, hvor skole, bibliotek, fritidsavdelingen og programansvarlig hadde informasjonsstand.

Fengselets flotte atrium fikk de besøkende spasere gjennom før turen gikk ned på avdeling B. Fengselet var i tilnærmet ordinær drift bortsett fra på avdelingens syvmannsboenhet der det var to innsatte som fortalte besøkende om hvordan hverdagen på avdelingen var og hva det ville si å være innsatt i fengselet.

Besøkende ble tatt i mot og orientert om opplegget for dagen.

Det var store og små besøkende.

Det å slå av en prat med innsatte var svært populært blant de besøkende. Tre celler var åpne slik at publikum fikk se hvordan de så ut.

Foreningen for fangers pårørende var invitert og informerte om sitt arbeid i fengselets besøkshus. Fengselet har et godt samarbeid med foreningen og har den siste tiden fått god hjelp i utarbeidelsen av vår nye barnebrosjyre.

Mekanisk verksted og trevareverkstedet ble også besøkt. Mange var imponert over størrelsen på verkstedene og hva slags maskiner de inneholdt. Verkstedsbetjentene fortalte om hva slags produkter som blir produsert. Det er spesielt hyggelig at fengselet produserer alt celleinventar til det nye fengselet i Halden.

Utenfor var det mulighet for forfriskninger, og det var infostand fra fengselsskolen, Ringerike

fengsel og Ringerike fengsels-, og fromsorgsforening. Det var også mulighet til å handle produkter i fengselsutsalget til hyggelige priser.

En vellykket dag var gjennomført takket være felles dugnadsinnsats og hyggelig publikum. En arbeidsplass å være stolt av, velkommen til de som måtte ønske å jobbe sammen med oss! ○

Mange bidro til at dette ble en vellykket dag.

Strafferettskonferanser

Det er i år 30 år siden strafferettskonferanser ble arrangert for første gang. Årsaken var at fra og med første januar 1980 skulle staten overta ansvaret for virksomheten som de private vernelagene hadde utført. Da ble vernelagene til kriminalomsorg i frihet. Og hva var friomsorgens ansvar og oppgaver og hvordan kunne man etablere et godt samarbeid med resten av strafferettskjeden? Svaret fant friomsorgen selv: Strafferettskonferanser.

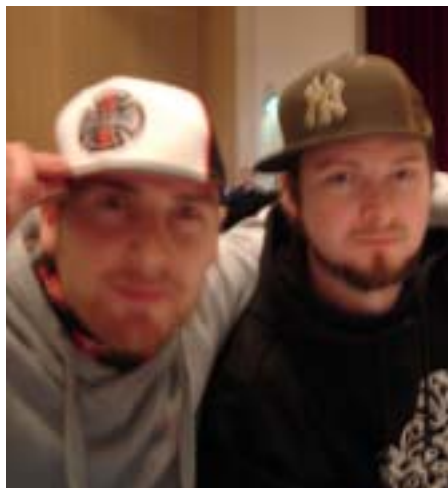
Noen fylker arrangerer konferansene årlig, andre annet hvert år. Noen over en dag – andre over to dager. Og da regionene kom fikk disse en rolle, litt varierende ut fra lokale forhold.

Temaene har variert i disse 30 årene, en tid var samfunnstjeneste det store temaet, så kom stortingsmeldingen Om kriminalomsorgen og påfølgende felles lovgivning for fengsler og friomsorgskontorer i straffegjennomføringsloven.

I år har oppfølgingen av Stortingsmeldingen om straff som virker vært et viktig tema. I tillegg har det rundt om variert fra for eksempel tilbakefall, straff i samfunnet og vold.

Tema for årets Oslo-konferanse: Vold og straff

Over 200 deltakere benyttet en oktoberdag til faglig påfyll og kontaktablering.

Tonna Brix-gutta underholdt med tankevekkende rapp.

Vold og voldslogikk. Årsaker til vold og hvordan bekjempe vold, var temaet til Ragnhild Bjørnebekk, ved Politihøgskolens forskningsavdeling, en av innleiderne på Oslo-konferansen.

Hun har fulgt over flere år 34 tvangsplasserte ungdommer, 21 gutter og 13 jenter. Denne gruppen sammenligner hun med en kontrollgruppe på 20. – Det er store forskjeller, sa hun. Disse 32 er tidligstartere, det vi kan kalle alvorlig kafeteriakriminelle, dvs. de utfører alle typer kriminalitet. Mange av dem har alvorlige personlighetslidelser. 80 % av dem har vært overeksponert for vold i alvorlig grad. De fleste har hatt en kaotisk oppvekst, de kan fortelle få historier om noe hyggelig i oppveksten. De har også hatt lav beskyttelse mot rusmidler. De preges av stor mobilitet, antisosiale venner. De blir medlemmer av gjenger når de kommer i ungdomsalderen. De har en negativ skolehistorie med skulk, atferdsproblemer, lese- og skriveproblemer. Som hun oppsummerte det: De er unge med høy sårbarhet, har erfart mange risikofaktorer og hatt lav grad av beskyttelse.

– Hvorfor bryter de samfunnets normer, spurte hun. Og mente at forklaringen var via en dynamisk prosess hvor den enkelte først blir marginalisert og så tar avstand fra normer og sanksjonssystemer i samfunnet: For å opprettholde seg som lovbrøttersgruppe etableres avvikende normer og regler, sa hun.

Noen lovbud og normer i gjengen

- Du skal ikke tyste.
- Det som ikke synes eksisterer ikke.
- Mulighet gjør ting tillatt.
- Om opplegg sprekker: du tar din del jeg min.
- I politiførhør skal du bare holde deg til egen sak, ikke si mer enn nødvendig og ikke si noe før det kan bevises.
- Man skal ikke ta fra noen i gjengen.
- Ikke rote med kompisens dame.
- Være lojale.
- En for alle, alle for en.
- Kles og språkbud – her tolereres ikke avvik.

– Rykte bygges opp via kriminalitet, spesielt vold, det gir respekt og frykt som opprettholdes via provokasjoner og utfordringer. Hevn er et sentralt begrep. Det dreier seg mye om frykt, den sterkeste rett. Sentralt står lojalitet og sammensveising. Man skal ikke svikte, men stille opp – forsvare din bror, ellers følger hevn, gjengjeldelse og påført statusfall. Krenkelser glemmes ikke. Gjengmedlemmene har fiendtlig holdning til alle som kan hjelpe dem, de hater politiet.

Hevn og gjengjeldelsmønster

Reagere umiddelbart – emosjonelt, kalkulerert hevn, dvs. uten empati, eller utsatt - utspekulert hevn, ufullstendig hevn, eller ingen hevn – om krenkeren ikke er verdig hevn. For å komme ut av hevnlogikken, må man løse den følelsesmessige tilknytningen og søke å finne frem til akseptabel atferd for de krenkelsene man opplever, sa hun.

Forsker Ragnhild Bjørnebekk

Avslutningsordene til friomsorgsleder Reidar Espedal lød omtrent slik:

– Vi må stoppe volden, begrense den. Det er noe av det viktigste et menneske kan gjøre. ○

Livet etter soning

- hindrer arbeid tilbakefall?

Innsatte som hadde jobb da de ble løslatt, havnet sjeldnere i fengsel igjen enn de uten jobb. En fjerdedel av de som slapp ut fra fengsel i 2003 var sysselsatt ved løslatelsen. Blant de som ikke var det, fikk over 40 prosent jobb i løpet av tre år. Få påbegynte utdanning eller kom på uføretrygd. Om lag en fjerdedel av alle løslatte havnet i fengsel igjen i løpet av tre år.

Det kan vi lese i en artikkel av Torbjørn Skarðhamar og Kjetil Telle i nr 4 for 2009 av Samfunnsspeilet, som utgis av Statistisk sentralbyrå. Flere glimt fra artikkelen ved GRF:

Artikkelen er en del av et prosjekt om løslatelse fra fengsel finansiert av Justis- og politidepartementet. Hensikten er å utnytte tilgjengelige data bedre slik at man kan følge innsatte før, under og etter soning. Det fremgår av artikkelen at det generelt er sett lite på hva som skjer med tidligere innsatte i tiden etter løslatelsen, hvor mange får seg formelt arbeid eller påbegynner utdanning, og hvor stort er tilbakefallet?

Forskerne tar for seg alle som ble løslatt fra soning i norske fengsler i 2003 og følger dem frem til utgangen av 2006.

Om de løslatte:

Dette er 7 489 personer, 92 % er menn, 94 % er norske statsborgere. Innvandrere eller barn av innvandrere utgjorde 11 prosent. Gjennomsnittsalderen er over 33 år, 5 prosent er under 20 år. 7 prosent har ikke fullført obligatorisk

grunnskole, bare 5 prosent har utdanning ut over videregående skole. De fleste hadde sonet relativt korte dommer, bare 5 prosent lenger enn et år. Den største kategorien hovedlovbrudd er brudd på veitrafikkloven. På løslatelsestidspunktet var om lag 2 prosent registrert under utdanning og 25 prosent var sysselsatt. De som hadde arbeid da de ble løslatt, var i hovedsak personer med kortere fengselsopphold bak seg. Etter ett år hadde 20 prosent av de som sto uten jobb ved løslatelsen, fått jobb. Etter to år var andelen 30 prosent, snaut 40 prosent etter tre år og drøyt 40 prosent etter fire år. Mens 10,4 prosent av hele befolkningen i yrkesaktiv alder mottok uføretrygd i 2003, var om lag 10 prosent av de løslatte uføretrygdet.

Etter ett år har 11 prosent av mennene og 6 prosent av kvinnene blitt fengslet på nytt. Personer med lav utdanning blir i større grad fengslet på nytt enn de som har minst fullført videregående skole. De som har sonet en lang dom, har høyere sannsynlighet for å bli fengslet på nytt enn de med kort dom. De fant ingen forskjell mellom personer uten og med

innvandrerbakgrunn. Personer over 35 år blir i mindre grad fengslet på nytt.

Kan arbeidsmarkedstiltak rettet spesielt mot innsatte redusere tilbakefall?

Kriminalomsorgen og NAV har inngått en formell samarbeidsavtale som skal sikre at innsatte får samme tilgang til NAV-tjenester som alle andre.

Det finnes svært få effektstudier med skikkelig kontrollgrupper av arbeidsmarkedstiltak rettet mot innsatte. Vi vet lite om i hvilken grad arbeidsmarkedssatsning rettet mot innsatte bidrar til en «straff som virker» (jf. St.meld. nr. 37, 2007-2008). Effekten av slike tiltak vil være betinget både av om de øker jobbsjansene og om jobb medfører redusert tilbakefall. Ulike tiltak vil trolig også ha svært ulik effekt på forskjellige grupper av innsatte. På dette feltet er det mange viktige spørsmål og få veldokumenterte svar. Det ville derfor vært en fordel om fremtidige arbeidsmarkedstiltak rettet mot innsatte blir fulgt opp med pålitelige effektevalueringer, skriver forfatterne. ○

POLITIETS SAMBANDSHISTORIE

Fra Varde til SMS

Over 540 rikt illustrerte sider følger vi politiets kommunikasjonshistorie fra 1200-tallet og frem til 2009. Boka utgis av Norsk Politihistorisk Selskap, forfatter er pensjonert politioverbetjent Magnar Skaret fra Sør-Trøndelag.

Boka kan bestilles via hjemmesiden til Norsk politihistorisk Selskap www.nphs.no eller e-postadressen: polhist@online.no • Prisen er kr 500,- pluss porto og fraktkostnader.

Normalitetens komplekse

I mine filosofiske samtaler med rusavhengige i Bjørgvin fengsel, merket jeg meg tidlig at begrepet "det normale" gjentok seg i de mange samtaler. Ikke ut fra en fortelling om hva som er "det normale", eller hva man selv forstår som "det normale". Men ut fra en forventning om at "det normale" er noe den rusavhengige står utenfor, noe han misliker og noe som er kjedelig. Mange rusavhengige snakker om "streite" som mennesker som er helt annerledes enn dem selv, som aldri kan forstå dem og deres liv. Kan verden være så enkel og todelt?

Tekst: Filosof Marianne Walderhaug,
Bjørgvin fengsel

Forventninger om det "normale" gjør eksistensielle problemstillinger relevante innenfor rusfeltet. Fra et filosofisk ståsted er verden mangfoldig og kompleks. Det individuelle forstås og problematiseres gjennom allmenne perspektiver, og slik søkes forståelse om mennesket. Finnes ikke denne allmenne linjen mellom den rusavhengige og den streite? Eller er det begrepet "det normale" som tilslører det allmenne på tvers av "kategoriene"?

To ulike verdener

Jeg vil påstå at skillet mellom den "streite" og den "rusavhengige", påstanden om en todelt verden, skaper en misforståelse av både oss selv og hverandre. Innenfor kriminalomsorgen blir problemet fremtredende ved at både den "streite" og den "rusavhengige" tolker verden ut fra egne påstander om hva som er "normalt". Det gjøres få refleksjoner rundt at opplevelse av "det normale" kan variere ut fra hvilke erfaringer og kulturer man lever innenfor.

For fengselsbetjenten vil nøkkelknippet være en trygghet og et nødvendig redskap for å bevege seg på egen arbeidsplass. For en innsatt kan lyden av nøkkelknippet skape tanker rundt frihetsberøvelse og maktesløshet. Slik representerer nøkkelknippe to ulike normaler for to personer som oppholder seg innenfor samme område. Som de ulike forståelsene av nøkkelknippet, vil begrepene "syk" og "frisk" kunne ha ulike betydninger for mennesker innenfor kategoriene "streit" og "rusavhengig". Jeg mener at vi mangler refleksjoner rundt oppfatninger av "syk" og "frisk" innenfor rusfeltet. Vi må gjenopprette evnen til å se hverandre.

Den rusavhengige blir av den streite oppfattet som syk når han ruser seg, som frisk når han er rusfri. En rusavhengig vil ofte oppfatte seg

selv som "frisk" når han er ruset, men oppleve seg som "syk" når han er rusfri. Kanskje vil han oppleve seg som "frisk" når han har kontroll over egen rusbruk og føler seg som en del av samfunnet generelt. Men da vil frisk for den rusavhengige ofte bety "gjenopprettet selvbilde, fellesskap i samfunnet, ikke lenger følelse av å bli uglesett og dømt av alle andre". Opplevelsen av å være "frisk" angår ikke nødvendigvis medisinske termer.

Normalitetsprinsippet forstått som verdier

I stortingsmelding nr. 37, under overskriften "Normalitetsprinsippet" står det blant annet: *"tilværelsen under straffegjennomføringen skal så langt som mulig være lik tilværelsen ellers i samfunnet. () Straffegjennomføringen skal ikke være mer tyngende enn nødvendig, og ingen skal være underlagt tiltak som føles som tilleggsstraff. Normalitetsprinsippet er en viktig del av verdigrunnlaget for kriminalomsorgen."*

Det er to ting jeg umiddelbart legger merke til når jeg leser disse setningene. Det første er at straffegjennomføring så langt som mulig skal være lik **tilværelsen** (normal hverdag) ellers i samfunnet. I tillegg til praktiske anliggender, handler normalitetsbegrepet om selve tenkingen og holdningen til livet. Det er ikke et psykologisk begrep, men normalitet dreier seg om "kjente måter å være i verden på", som på mange måter virker inn på psyken. Like mønster gjentar seg, vaner etableres, og vi skaper variasjoner innenfor etablerte rammer. "Lik tilværelsen" må i dette perspektivet forstås som muligheten til å kunne følge kjente gjennomsnittsmønstre og retningslinjer. Tilleggsstraff må da forstås som tiltak som fører til pålagte "brudd" med den enkeltes opplevelse av det "normale". Som at en rusavhengig må være i hverdagen innenfor streite kriterier?

Stortingsmeldingen sier også at normalitetsprinsippet er en viktig del av verdigrunnlaget.

Om forfatteren

Marianne
Walderhaug, 31 år

- 2006 filosof ved Bjørgvin fengsel
- 2009 stipendiat ved Universitetet i Bergen, filosofisk institutt (filosofiske samtaler med innsatte i fengsel – en studie av det eksistensielle feltet som angår innsattes dilemmaer)
- 2006 master i filosofi, UiB
- 2006 filosofisk praksis, NSFP

Kriminalomsorgen knytter normalitet til **verdier**. Begrepet verdier beskriver holdninger og perspektiver vi møter verden gjennom, og samfunnet gir en aksept for at vi som mennesker verdsetter ulike verdier. Man kan si at "den streite" og "den rusavhengige", ut fra egne omtaler av hverandre, representerer ulike holdninger og perspektiver på verden. Om man ikke er i lyttende dialog med hverandre om hverandres forståelse av verden, kan man anta at man ikke kjenner hverandres "normalitet" eller "normale" tilstand. Om så er tilfellet, hvordan problematiserer kriminalomsorgen sitt normalitetsprinsipp, i henhold til variasjoner begrepet kan ha i praksis mellom ansatte og innsatte? Hvordan får man kjenneskap til forskjellig forståelse av det normale mellom ulike grupper innsatte og ulike grupper ansatte?

Et rusmiljø innehar ikke kun ett verdisyn, eller ett ensrettet perspektiv på seg selv og andre. Men man kan si at avhengighet til rus gjør at man skifter perspektiver og holdninger på seg selv og verden. Mye for å rettferdiggjøre for seg selv de handlinger man må utføre for å kunne opprettholde sitt rusbruk. Tilværelsen innenfor et rusmiljø blir slik annerledes enn tilværelsen innenfor et streit miljø. Det er "lov" å stjele fra andre for å skaffe penger til rus. Dette er akseptert innenfor rusmiljøet fordi man av erfaring vet at man ikke er i stand til å være i arbeid og tjene egne penger når man konstant ruser seg. Rusen verdsettes høyere enn å være i arbeid. Konsekvensen blir at man

individualitet

tillater andre måter å skaffe penger på. Å ta penger fra andre oppfattes som "normalt", bestemt som "allmenn lov" ut fra egne felles behov. Verdigrunnlaget til en rusavhengig styres av dragingen mot stadig mer rus. Dess lenger man lever innenfor dette mønsteret, dess mer blir dette ens vane og normale tilværelse.

Fra et "streit" ståsted, forstås denne væremåten som hensynsløs, egoistisk og selvopptatt. Hos den rusavhengige skapes det en trang til å stenge ute "streite" blikk på seg selv, og slik former avhengigheten til rus behovet for å være hos dem som forstår og aksepterer

oppførselen som kreves for å skaffe rusmidler. Den "normale" tilværelsen preges av at man kun forholder seg aktivt til de som lever innenfor samme mønster. Fra den "streites" ståsted, lever den rusavhengige "unormalt" i henhold til forventede normer og verdier. Den "streite" kan sies å etterleve sine verdier og normer ut fra behov om trygghet og ønske om eiendomsrett.

Man kan omtale den rusavhengiges levemåte gjennom begreper som egoisme, dårlig moral eller ansvarsløshet. Fra en annen synsvinkel kan man forklare slike holdninger ved å si at rusavhengighet er en sykdom som gir slike

"symptomer". Samtidig må vi ta med i betraktningene rundt riktig levemåte og friskhet, at den rusavhengige og den streite kan oppleve tilværelsene "syk" og frisk" ulikt. Innenfor disse rammene, hva sier normalitetsprinsippet om veien mot rusfrihet? Om vi erkjenner at normalitet må forstås ulikt ut fra hvilke verdier og holdninger vi lever innenfor. Må vi ikke da ta innover oss at den rusfrie rusavhengige innsatte forstår seg selv som "syk" og pleie-trengende i fengselet, samtidig som ansatte vil se han som "frisk"?

For å gjenoppdage den komplekse individualitet, og komme forbi misforholdet begrepene →

Gjestene vandrer inn i Bjørgvin fengsel under den offisielle åpningen februar 2006.

► "normalitet" og "det normale" skaper, mener jeg at det behøves en problematisering av dem. Dette vil jeg gjøre gjennom begrepene *glemsel, endelighet* og *fremmedhet*.

Hvordan angår min "normale" tilværelse meg selv?

Vi kan si at å leve innenfor glemselens sfære, handler om å leve som frisk og fungerende. Man lever innenfor en kjent og trygg tilværelse. Fokuset er på de tingene som opptar hverdagen, og man opplever seg "normal" i henhold til de forventninger man har om seg selv og sitt liv.

Begrepet *endelighet* kan beskrive den tilstanden vi kommer i når vi opplever begrensninger og hindringer, når vi blir gjort oppmerksomme på at vi er avhengige av andre og verden rundt oss. Begrepet *endelighet* som tilværelse, kan eksemplifiseres gjennom en brukket arm. Om jeg brekker armen, vil jeg oppdage armens funksjon ved dens manglende funksjonsevne, når den i en periode ikke kan fungere for meg som den pleier. En brukket arm kan slik sette meg i relasjon til min egen endelighet, min egen begrensning, fordi jeg fraviker fra min "normal".

Oppdagelsen og opplevelsen av min endelighet, kan skape en *fremmedhet* overfor meg selv. Ved å ha brukket armen, oppdager jeg at jeg ikke er i stand til å bruke hånden slik jeg er vant til. Jeg kan erfare at jeg kan bruke den andre hånden, eller at jeg kan finne andre løsninger. Men dette er nytt for meg, jeg må prøve meg frem. Det som var automatikk for meg før hånden ble brukket, blir nå energikrevende og fremmed landskap.

Om opplevelsen av fremmedhet varer over tid, kan det bli vanskelig for meg å gå tilbake i "glemselens sfære". Jeg vil ha fokus på mine begrensninger, heller enn å engasjere meg i ulike prosjekter. Tanker som "jeg er ikke i stand til å fungere som jeg ønsker", vil styre mitt syn på meg selv. Jeg vil føle meg mindre selvstendig, og mer avhengig av andre. Om hånden blir frisk, vil jeg ha kjenneskap til min endelighet, men jeg vil gå tilbake til min gamle "normal". Om hånden aldri blir frisk, vil det bli avgjørende for mitt videre liv om jeg forsoner

meg med min nye "normal" eller ikke. Om jeg ikke forsoner meg, kan min nye tilværelse skape en vedvarende utilpasshet.

Opplevelse av glemsel, endelighet eller fremmedhet, angår min tilfredshet eller utilfredshet innenfor min egen tilværelse (hvordan jeg opplever å være i verden). Det handler om min oppfatning av meg selv, som selvstendig innenfor felleskap med andre, eller som mindre selvgående og avhengig av andre. Disse ulike tilværelsene vil ha innvirkning på mitt selvbilde, min forståelse av meg selv og min forståelse av meg selv i forhold til andre. Hvordan jeg forstår meg selv, vil angå meg selv i forhold til meg selv.

Lykken er å være innenfor det kjente?

Trekker vi disse begrepene mot den rusavhengiges hverdag, kan vi si at glemselens sfære er tilværelsen innenfor rusmiljøet. Identiteten man skaper gjennom deltagelse i rusmiljøet, er bygget gjennom rusfellesskap. Egen levemåte forsvares ved at man lager egne regler ut fra verdier og holdninger behovet for rus skaper. En rusavhengigs oppdagelse av egen endelighet, kan skje ved det å bli nøktern. Å være ikke-ruset, vil være annerledes enn å være ruset. Fraværet av rusen vil konkret gjøre at man oppfatter seg selv og verden annerledes. Man vil være i verden på en ny måte, på godt og vondt.

En nøktern tilværelse kan skape opplevelse av fremmedhet overfor seg selv. Om rus var et "middel" mot kjedsomhet, vil den nøkterne rusavhengige oppleve tiden som uutholdelig. Dagene blir mye lenger enn de opplevdes som ruset. Om rusen var beskyttelse, forsvinner beskyttelsen. Om rusen maskerte selvbildet, vil rusens illusjoner avsløres når man blir nøktern. Man blir urolig og usikker, samtidig forventende og håpende. I denne sammenhengen kan fremmedhet beskrives som en forandring på eget selvbilde og egen tilværelse. Rusens fravær gjør andres blikk nærværende, og rokker den rusfrie rusavhengige ut av sin glemsel og "normal".

Mangel på kjenneskap og forståelse, kan gjøre ethvert menneske ute av stand til å finne vilje og utholdenhet til egne prosjekter. En opplevelse av å være ikke-frisk, skaper et ønske for hvile og ro til å finne styrke. Hvordan en rusfri rusavhengig finner lyst, trygghet, mot og vilje, er individuelt. Likevel kategoriseres alle rusfrie rusavhengige som "friske" av oss "streite", som "klare", og vi maner til å ta fatt i alt som venter og kreves. Tross personenes inntredener i nye tilværelser som kan oppleves vanskelige og fremmede. Tilværelser med innhold som er kjent for alle andre enn dem selv. En vandring mot en ukjent "normalitet". Avskjed til det kjente.

Hvordan kan vi gå sammen? ○

Det er ingen sak å reise, se nye steder, vanskeligere er det hver dag å gå den samme ruten, se de samme stedene, på en ny måte, kanskje, men likevel, de samme gatene, de samme husene, for å finne en ny tanke, en helt ny måte å være den samme på.

TOMAS ESPEDAL

Nordisk mesterskap for narkotikahunder i kriminalomsorgen

I år var det Norge som arrangerte Nordisk mesterskap for narkotikahunder i kriminalomsorgen. Hvert land, med unntak av Island, hadde med to deltakere og en reserve. I Norden er det ca 80 tjenestehunder. Deltakerne til nordisk var plukket ut på bakgrunn av de enkelte lands nasjonale mesterskap. Kriminalomsorgen region vest hadde det tekniske ansvar for mesterskapet, som ble lagt til en nedlagt militærleier på Voss, Bømøen.

Fra Norge deltok Vibeke Gjessvåg med hunden Nuuk, og Håkon Ingul med hunden Roxy. Resultatet ble at Finland vant både lag og individuelt. Norge endte på 4. plass i lag, individuelt ble Håkon Ingul nr. 4 og Vibeke Gjessvåg nr. 5. Dette er et resultat vi kan være stolte over! Nivået på deltakerne holder et høyt nivå og et slikt mesterskap gir verdifull økt kompetanse. Neste år er det Finland som er arrangør.

Nuuk hadde vi bilde av i forrige utgave i forbindelse med Norgesmesterskapet, Roxy er avbildet i tjenestehundboken vi omtaler på denne siden. ○

BRY DEG - SI HVA DU MENER:

Norsk Narkotikapolitiforening står bak kule hettegensere med teksten "Bry deg – si nei til narkotika". Genserne kan bestilles på www.brydeg.no

HUNDER SOM JOBBER

Ikke alle hunder er selskapsdyr. Noen av dem jobber! I boken "Bli med på jobben" møter vi foruten Roxie som jobber i fengsel, blant annet politihund, lavinehund, servicehund og ettersøkningshund.

Bli med på jobben
Av Leif Gullstein
Mangschou forlag 2009
48 sider, rikt illustrert.
Passer fra 6 år og eldre

Boken handler om utdanning, arbeidsoppgaver, personlighet og rasetypiske trekk til ti forskjellige tjenestehunder. Felles for dem er at de har jobbet hardt for yrkestittelen sin.

Leif Gullstein er utdannet fotograf, har er medlem av Norske redningshunder og eier av en flatcoated retriever som er godkjent ettersøkningshund og ruinsøkningshund. Hundeeksperter Rune Fjellanger har skrevet etterordet til boka. Han leverer utlærte hunder til offentlige etater, for eksempel bombehunden Holly som omtalt i boken. ○

En linje

Det går en linje gjennom norsk kriminalomsorg og norsk fangebehandling. Noen ganger er den særdeles tydelig. I lange perioder knapt synlig. Kanskje begynte det i 1841, kanskje lenge før. Men i alle fall i 1841. Da hadde en kommisjon som skulle forberede Botsfengslet i Oslo sagt sitt på omtrent 600 sider. Utredningen handlet om hvordan straffedømte skal behandles: 1 for å få dem på bedre tanker og komme tilbake til et vanlig respektabelt liv og 2 for å beskytte samfunnet fra dem som kunne skape frykt og ødeleggelse. Disse begrunnelsene er helt identiske med de som gjelder for dagens kriminalomsorg.

Tekst: seniorrådgiver Inger Marie Fridhov, KOA

"Det kritiske øieblik"

Kommisjonen sa mye om hva en skikkelig behandling i fengsel kunne føre til av goder for den innsatte. Og den tilføyde at når nå fengslet gjorde så mye godt for fangene "maa man ikke forlade dem i det kritiske øieblik." For så kunne alt som skjedde under soningen være forgyves. Det var norgeshistoriens første "tilbakeføringsgaranti". Siden gikk årene. Og man forlot dem og forlot dem og forlot... Samtidig ble det kontinuerlig diskutert hvordan kriminalomsorgen best skulle behandle de innsatte for å få dem på bedre tanker. Metodene har variert. Men synet på at kriminalomsorgen hadde rett og plikt til å gjøre det den mente var det beste, har det ikke vært rokket ved. Og den retten og plikten var kriminalomsorgen alene om. De innsatte var betraktet som kriminalomsorgens "eiendom". Innesperret hadde fangene ingen rettigheter. Bare plikt til å gjøre det kriminalomsorgen mente var best for dem.

Gert Henrik Vedeler

Men i 1973 fant Gert Henrik Vedeler ut at han skulle skrive en artikkel i Lov og rett, tidsskriftet for juss og jurister i Norge. Artikkelens tittel var: "Frihetsstraffens innhold - betraktninger om fangers rettigheter og fengslets forpliktelser". Han skrev at fanger vel var dømt til straff, men ikke fradømt sine borgerrettigheter. Men Lov og Rett var det få andre enn jurister som leste. Så det budskapet gikk stille hen. At også fanger har sine vanlige borgerrettigheter i behold kan virke selvfølgelig i dag. Men fra 1841 og til 1972 var det lite kjent og slett ikke selvfølgelig. Og om det nå virker selvfølgelig, så er det likevel ikke alle som liker det!

Stortingsmelding 104

Men i 1978 kom en stortingsmelding - Kriminalmeldingen - underskrevet av justisminister Inger Louise Valle. Den tok budskapet til Vedeler og brukte til fulle hans poeng om at straffedømte var dømt til straff - ikke fradømt sine

rettigheter. Nå skulle alle sosialdemokratiets goder også tilfalle folk som satt i fengsel! Etter dette kom det skikkelig fart i utviklingen av den såkalte importmodellen. Skolen hadde skolemyndighetene hatt ansvar for siden sent på 1960-tallet, men nå kom helse, kultur, bibliotek og etter hvert prestetjeneste etter samme modell. Det gode sosialdemokratiske slagordet "alle skal med" ble frontet høyt. Av mange grunner lot ikke kritikken av Stortingsmelding 104, vente på seg.

Kultur, skole og helse for alle

Samtidig ga rettighetsperspektivet grunn til glede for mange også. Blant annet sa daværende NFF-leder Reidar Albertsen ved en anledning hvor det var snakk om retten til kulturgoder - "Ja, hvis det er slik, er vi som hunder etter kultur i fengslene"! Justisdepartementet sa: "Ja, men dette klarer vi ikke alene! Vi må ha hjelp av de andre departementene". Og det skjedde. De andre departementene og direktoratene trådte til. Men søknader ble krevd. Dette førte til at "Fengselsstyret" som Kriminalomsorgens sentrale forvaltning den gang het, sendte søknader i øst og vest: Statens narkotikaråd, Statens ungdoms- og idrettsråd, Statens bibliotektilsyn og mange andre instanser. Alle nå nedlagt. Men pengene "strømmet" inn. Resultatet var at kjellere og loft i fengslene ble omgjort til treningsrom og undervisningsrom, og de første bibliotekfilialene i fengslene så dagens lys. Men det var hele tiden snakk om hjelp og en slags "etats-tigging".

Fra tigger til tilbyder

Nå, med SoriaMoria I og II og Stortingsmelding 37, Straff som virker, har kriminalomsorgen gått fra "tigger til tilbyder"! Med tilbakeføringsgarantien som SoriaMoria I slo fast at regjeringen ville innføre, trekkes linjen direkte til 1841 og "det kritiske øieblik". Men fra å være en liten setning i et 600 siders dokument er dette anliggende nå løftet fram i et forpliktende, politisk regjeringsdokument. Litt andre ord blir brukt. Mens det i 1841 var snakk

Seniorrådgiver Inger Marie Fridhov, KOA

om "det kritiske øieblik" brukes nå uttrykket "glippsonen". I begge tilfeller menes tiden umiddelbart etter løslatelse.

Med tilbakeføringsgaran-

tien i hånden kan kriminalomsorgen nå tilby ansvarlige etater å komme inn i fengslene og gjøre det de etter loven er pålagt i forhold til egne borgere. Nå er det ikke lenger snakk om at andre etater skal "hjelpe" kriminalomsorgen med fangebehandlingen. Nå er det kriminalomsorgen som kan "hjelpe" andre offentlige instanser med å yte sine tjenester. Nå behøver de ikke lenger starte på null ved løslatelse. De har en gylden anledning og god tid til å forberede tilbakekomsten til hjemkommunen mens vedkommende sitter inne, edru og i ro!

En ny æra

Hva har skjedd? Jo, arven fra 1841 og arven fra Gert Henrik Vedeler lever. Det faktum at fangene ikke er fradømt sine rettigheter sammenholdt med at man ikke må "forlade dem i det kritiske øieblik" og at "glippsonen" må fjernes, betyr at det er en ny æra for fangebehandling. Kriminalomsorgen "eier" ikke fangene lenger. Det gjør kommunene! De innsatte har bare tilhold i kriminalomsorgen så lenge de soner en straff. Men kanskje enda viktigere: Justisdepartementet "eier" ikke tilbakeføringsgarantien. Det er det regjeringen som gjør. Dypest sett er det to sider av samme sak. Det er ikke lenger bare kriminalomsorgen og justisvesenet som har "rett og plikt" til å gjøre noe for og med de straffedømte. Tilbakeføringsgarantien innebærer at det offentlige som helhet har erkjent sin forpliktelse til å yte også borgere som sitter i fengsel, sine tjenester. Slik sett kan vi si at det er en ny æra med tanke på fangebehandling. Den store endringen er ikke først og fremst erkjennelsen av at man ikke må "forlade fangen i det kritiske øieblik". Den store endringen ligger i poengteringen av hvem som har ansvaret for at fangen ikke blir forlatt i det kritiske øieblik. Det er ikke Kriminalomsorgen som har det ansvaret. For det er, og har alltid vært, kommunens. Kriminalomsorgens ansvar er å legge til rette for at kommunene - i samarbeid med NAV, helse- og skolemyndigheter kan ta det ansvaret de har på en anstendig og verdig måte - for kommunenes egen skyld og for de straffedes skyld. ○

KARTLEGGING AV DOMFELTES BEHOV

Mulighetene i den domfelte – for den domfelte

I Stortingsmeldingen om "Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn" foreslås at det innføres systematisk kartlegging og standardisert verktøy for å avdekke domfeltes behov for tiltak, slik at vedkommende tilbakeføres til samfunnet. Stortinget har sluttet seg til dette. Tiltakene kan knyttes til bosituasjon, utdanning, arbeid mv. Etter ti år med diskusjon, oppstart og nedlegging av ulike prosjekter for kartlegging av domfelte skal nå Stortingsmeldingen virkeliggjøres.

Tekst: prosjektleder Gro Fjellbu Øi, KSF

Ti års historikk forteller om store faglige debatter om behov, muligheter og begrensninger. Kriminalomsorgens ønske og behov om å kartlegge domfelte har opprinnelse i en mangefasettert utfordring – sikkerhet, rehabilitering og tilbakeføring, risiko for tilbakefall, risiko for å skade seg selv og andre og andre forhold som påvirker sikkerhet i straffegjennomføringen.

I mai i år startet arbeidet med innføring av et kartleggingsverktøy opp igjen. Denne gangen som et langt smalere prosjekt enn det tidligere OASys-prosjektet og andre initiativer. Til lettelse for noen og forargelse for andre.

Å utvikle en felles, enhetlig løsning for hvordan vi skal kartlegge domfelte, har mange aspekter. Det vi ser først, er naturligvis innholdssiden – hva som skal kartlegges hos den enkelte domfelte. Like viktig som hva som skal kartlegges, er hva kartleggingen skal brukes til og hensynet til enkeltmenneskets personvern. Dette skaper en mengde utfordringer i en etat med det formål å gjennomføre straff. Et annet viktig forhold som har vanskeliggjort en omfattende kartlegging, er de juridiske krav. En kartlegging som også omfatter sikkerhetsvurderinger, kan i dag ikke dekkes gjennom ett felles verktøy på grunn av manglende grunnlag i lovverket.

Vi vil derfor nå ha tilbakeføring til samfunnet for øye. Det er valgt utelukkende å fokusere på mulighetene hos den enkelte. Formålet med kartlegging er avgrenset til å kartlegge domfeltes situasjon, ressurser og behov slik at innholdet i straffegjennomføringen enklere og mer systematisk kan tilrettelegges med tanke på rehabiliteringen, forberede løslatelsen og

Prosjektleder Gro Fjellbu Øi

tilrettelegge for et kriminalitetsfritt liv. Domfelte behøver ikke å delta i kartlegging, og det skal da ikke ha negative konsekvenser for vedkommende å avstå. Samtidig blir det viktig at kriminalomsorgen bidrar til å motivere domfelte til å bruke dette som en mulighet for livet sitt etter endt straffegjennomføring.

I arbeidet med å kartlegge domfeltes behov, skal det legges opp til å bruke forvaltnings-samarbeidspartnerne maksimalt. Vi skal ikke gå utover vårt eget ansvarsområde, men heller henvise til disse når det er riktig å gjøre det. Det å bli kartlagt, skal være frivillig for den domfelte. Det er den domfelte selv som skal eie kartleggingen. Dette er forankret i stortingsmeldingens ambisjoner om domfeltes selvforvaltning og ansvarliggjøring. I dette ligger for eksempel å ta ansvar for egen fritid, undervisning og dagliglivet forøvrig.

Det sekundære formålet for kartlegging, er at den skal bidra til å øke vår evne til å drive en kunnskapsbasert, og ikke fryktbasert kriminalomsorg. Vi skal som etat hente ut informasjon på et aggregert og anonymisert nivå til bruk i statistikk og forskning. På den måten tror vi at vi på sikt enda bedre kan vurdere hvilke muligheter og utfordringer den enkelte domfelte har, og hvordan de kan møtes bedre.

En annen sentral side ved arbeidet er den organisatoriske og det personalmessige. Det skal etableres et jobbinnhold og kompetansekrav for å kartlegge domfelte, slik at ikke hvem som helst kan eller skal utføre slike oppgaver sammen med domfelte. Og til slutt er den teknologiske siden ved kartleggingsverktøyet sentral. Det skal utvikles en løsning som er tenkt å bli en del av et fremtidig felles etatssystem, hvor tekniske tjenester og komponenter i løsningen blir gjenbrukt i kommende IKT-løsninger.

Kartleggingsverktøyet vil i første omgang være en pilot som skal prøves ut ved det nye Halden fengsel og Østfold friomsorgskontor. Etter utprøving og evaluering står videre beslutninger med tanke på endringer og justeringer og videre utrulling i kriminalomsorgen for tur.

Har du spørsmål til arbeidet, er du velkommen til å kontakte oss! O

Kapasitetsplan med enhetsstruktur

KSF har fått i oppdrag av Justisdepartementet å lage en kapasitetsplan med enhetsstruktur for fengslene og friomsorgskontorene. Det er i den forbindelse satt ned en arbeidsgruppe bestående av representanter fra KSF, regiondirektorene, direktøren for KRUS og direktøren for KITT. Arbeidsgruppen ledes av KSF ved avdelingsdirektør Unni Gunnes.

Hensikten med planen er å lage et forslag til en fremtidig enhetsstruktur som dekker kriminalomsorgens behov for kapasitet og som tar hensyn til forslag og ambisjoner for fremtidens straffegjennomføring som er beskrevet i kriminalomsorgsmeldingen.

Det er mange faktorer som kan påvirke kapasitetsbehovet og det fremtidige behovet for fengselsplasser. Den generelle kriminalitetsutviklingen og utviklingen i straffnivået påvirker kriminalomsorgens kapasitetsbehov. I tillegg kan en rekke av forslagene som skal vurderes videre i forbindelse med oppfølging av kriminalomsorgsmeldingen få konsekvenser for fremtidig enhetsstruktur. Dette gjelder for eksempel forslagene om utvidet bruk av straffegjennomføring utenfor fengsel, økt bruk av overgangsbolig og overføring av større deler av straffegjennomføringen til friomsorgskontorene og fengsler med lavere sikkerhetsnivå.

Kapasitetsplanen skal utarbeides ut fra ulike scenarier for fremtidig kapasitetsbehov og hva slags type fengselsplasser og annen straffegjennomføringskapasitet kriminalomsorgen har behov for. Straffegjennomføringskapasiteten vil bli vurdert samlet ut fra forventet antall fengselsplasser og forventet nivå i fremtiden på straffegjennomføring med elektronisk kontroll, samfunnsstraff, straffegjennomføring i institusjon mv.

Dagens fengsels- og friomsorgsstruktur kjennetegnes ved et stort antall enheter og at mange av enhetene er små. På mange enheter er den bygningsmessige tilstanden ikke god, og bygningsmassen er ikke tilpasset fremtidens krav til straffegjennomføring. Enhetsstrukturen vil gi et samlet forslag til hvilke enheter som bør videreføres og hvilke enheter som bør avvikles og erstattes ut fra fastsatte kriterier.

Arbeidsgruppen kom i gang våren 2009. Det avholdes møter med tjenes-temannsorganisasjonene og hovedverneombudet underveis i prosessen. Arbeidet forventes å være ferdig tidlig 2010. Rapporten vil bli overlevert Justisdepartementet for videre behandling, og det er departementet som beslutter endringer i enhetsstruktur. ○

Roundtable i Norge

Roundtable er et nettverk som består av ti generaldirektører; fra Canada, New Zealand, Belgia Nederland, Skottland, Irland, Finland, Sverige, Danmark og Norge. Nettverket har faste møter to ganger i året – ett på vårparten og ett i løpet av høsten. Nå i november var det Norges tur til å være vertskap. Dette var også første gang undertegnede deltok i Roundtable.

Tekst: ekspedisjonssjef Marianne Vollan, Kriminalomsorgsavdelingen

Møtet pleier å vare fra søndag til tirsdag, deretter legges det som regel opp til en valgfri studietur den påfølgende onsdag. Så også denne gangen: Vi hadde base i Åsgårdstrand, og vi tilbrakte mandag 16. november på Bastøy. Vi hadde våre egne møter og fikk dessuten foredrag og omvisning. Det gjorde et uutslettelig inntrykk at vi ble hentet med hest og kjerre på brygga. Slike fremkomstmidler hadde aldri tidligere blitt tatt i bruk av Roundtable!

Etter møter i Åsgårdstrand 17. november, ble gjestene brakt til Oslo. Studieturen 18. november gikk til Halden, der vi fikk omvisning og lunsj. Gjestene var svært imponert over vårt nye "flaggskip"!

Som navnet kan indikere, er Roundtable et nettverk der vi sitter sammen rundt et bord og deler erfaringer og ideer. Møtene er uformelle, og det utarbeides ikke referater. Men sekretariatet, som for tiden består av to personer, kan gis oppdrag av ulik art – og slike oppdrag kan naturlig nok munne ut i dokumenter som kan være av interesse for en videre krets enn Roundtable – og som for eksempel kan presenteres i seinere utgaver av Aktuelt.

En stor takk til Bastøy og Halden som tok så fint imot oss. ○

Fra besøket i Halden, fra venstre: kriminalomsorgslederne Lars Nylén, Sverige, Koert Swierstra og Peter van der Sande, Nederland, Mike Ewart, Skottland, William Rentzmann, Danmark, Ed Wozniack, Skottland, Marianne Vollan, Norge og direktør Are Høidal, Halden fengsel.

PRISET FENGSELSPREST

Fengselsprest Odd-Cato Kristiansen ved Ila fengsel-, forvarings og sikringsanstalt er tildelt ålreit prisen av Hole-stiftelsen. Vinner av tittelen En alright fyr/Ei alright dame får sammen med styret i stiftelsen bestemme hvem som skal motta årets prisbeløp på 500 000 kroner. Kristiansen og Hole-stiftelsen valgte ut stiftelsen Naandi Norway. Den har som formål å støtte skolegangen til jenter i India.

Hole-stiftelsens formål er gjennom en årlig pris å gi barn grunnleggende lese- og skriveferdigheter, spesielt i utviklingsland. Nesbø fremholdt ved utdelingen at det er en helt klar forutsetning for å skaffe seg og sine et bedre liv, og også for en reell demokratiseringsprosess i den tredje verden. Årets prisvinner Odd-Cato Kristiansen har ifølge Jo Nesbø hatt en lang og solid karriere som alright fyr, som gateprest og som fengselsprest.

Harry Hole-stiftelsen ble etablert i 2008 ved at Jo Nesbø overførte alle rettigheter og tilhørende inntekter fra boka Hodejegerne hit. Ved prisutdelingen hadde stiftelsen ni millioner på konto. ○

Arbeidstidsreglementet

Tjenestemannsorganisasjonene Norsk fengsels- og friomsorgsforbund og Kriminalomsorgens yrkesforbund sa opp arbeidstidsreglementet for kriminalomsorgen fra 1993 den 30. september 2009. Det er inngått en avtale mellom partene etter hovedtariffavtalen om å prolongere arbeidstidsreglementet av 1999 frem til 30. juni 2010, når en ny arbeidstidsavtale for kriminalomsorgen skal foreligge. Kriminalomsorgens sentrale forvaltning utformer i disse dager et mandat for hvordan arbeidet skal organiseres. KSF skal ta saken opp med organisasjonene i januar. ○

Innføring av nytt internkontrollsystem i kriminalomsorgen - KIKS

I forrige nummer av Aktuelt ble det redegjort for arbeidet med å innføre nytt internkontrollsystem i Kriminalomsorgen og presentert noen foreløpige skjermbilder fra det nye IKT-verktøyet som skal benyttes.

Av underdirektør Torgeir Heimli, KSF

Målet med internkontrollen er å skape bedre kontroll og kvalitet på det vi gjør, gjennom god forståelse og kunnskap om internkontroll som system og metode innenfor kravområdene straffegjennomføring, bruk av personopplysninger/informasjonsikkerhet og helse, miljø og sikkerhet (HMS).

Sentralt i innføringen blir derfor opplæring i internkontrollmetodikk og bruk av det nye

IKT-verktøyet. I tillegg vil det bli laget en faglig opplæring innenfor HMS og personvern/informasjonsikkerhet.

Opplæringen vil omfatte alle som arbeider i kriminalomsorgen. Det vil bli utarbeidet egne opplegg, tilpasset ulike roller og funksjoner, for ledere, verneombud, tillitsvalgte, koordinatører innenfor kravområdene og avviksbehandlere. I januar begynner opplæringen av nøkkelpersoner på regionalt nivå. Disse vil få en viktig rolle i den videre opplæringen i etaten. Utover våren vil alle grupper og ansatte få opplæring. Sentrale områder i kursene vil være kunnskap om og trening i å gjennomføre risikovurderinger og melde og følge opp avvik. Det legges opp til en god gjennomgang av dataverktøyet for internkontroll, KIKS i kombinasjon med bruk av e-læring.

Nytt om navn

Kriminalomsorgen region øst

Arupsgate overgangsbolig

Tonje Berg Rotabakk, fengselsbetjent
Leif Otnæs, fengselsbetjent

Halden fengsel

Torgeir Næss, IKT-seniorkonsulent

Kriminalomsorgen region sørvest

Stavanger fengsel

Ingve Larsen, rådgiver
Geir Egil Evertsen, verksbetjent

Kriminalomsorgen region nord

Kaja Strandjord,
assisterende regiondirektør

I opplæringen av alle ansatte vil det bli lagt vekt på melding om avvik.

Dette betyr at det kommer til å bli mye aktivitet, og det vil kreve mye tid og innsats i første halvdel av 2010, for å få dette til å bli et godt og aktivt kvalitets- og styringssystem for Kriminalomsorgen. ○

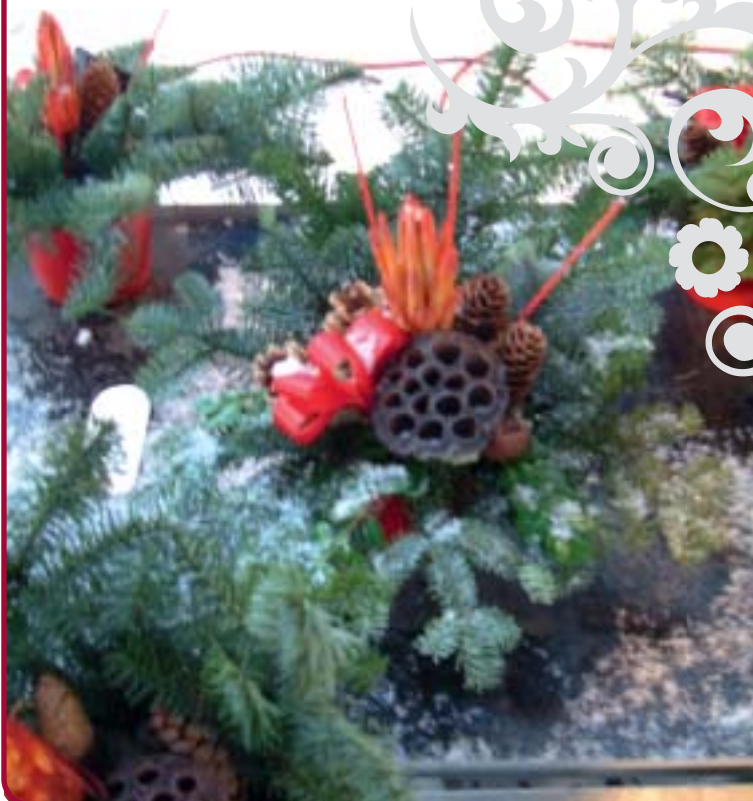
Jul i fengslene

Julemesser med stor suksess

Mange av fengslene har i tiden frem til jul hatt julemesser med salg av flotte produkter fra arbeidsstuene og verkstedene, stedene med gartnerier har også i år hatt vellykket blomsterproduksjon og salg, arkitektbedømt konkurranse om pepperkakehus, konserter og diverse sosiale tilbud har funnet sted – både i regi av kriminalomsorgen og samarbeidspartene.

For eksempel har man kunnet komme til WayBack tre onsdager i desember for å lage julekort, dekorasjoner og julegaver.

Oslo Røde Kors, Nettverk etter soning, har for annen gang hatt konsert i Oslo fengsel, sentralhallen. Blant gjestene var HKH kronprinsesse Mette Marit som er ambassadør for nettverksarbeidet til Røde Kors. o

KRIMINALOMSORGEN

Aktuelt for kriminalomsorgen

Utgiver
Kriminalomsorgens
sentrale forvaltning
Postboks 8005 Dep,
0030 Oslo

Ansvarlig
Ekspedisjonssjef Marianne Vollan

Redaktør
Grethe Rødskog Fodstad, KSF
telefon 22 24 55 88 telefaks 22 24 55 90
e-post: grethe-rodskog.fodstad@jd.dep.no
via etatsnettet: Fodstad Grethe (Justisdept)

Kontaktutvalg Kriminalomsorgsavdelingen
Rådgiver Marthe Hamran, Utviklingsseksjonen
førstekonsulent Kjersti Lehmann,
Juridisk seksjon

Kontaktpersoner regionalt nivå
Frode Isaachsen, Region øst
Birgitte Skjørshammer Wang,
Region sør
Liv Henly, Region nordøst
Bjørg Lindebø, Region sørvest
Øystein Hauge, Region vest
Synnøve Sørland, Region nord

**Bestilling av abonnement/
adresseendring:**
forværelset i KOA/KSF
telefaks 22 24 55 90
telefon 22 24 55 81/31

Redaksjonen avsluttet
16. desember 2009

Manusfrist nr. 1/2010
18. februar 2010

Utgivelsesplan 2010
Uke 11, 24, 41 og 50

Opplag: 4500
Nr 4/2009, 19. årgang

Forsidefoto: julestemning,
illustrasjonsfoto